

Preventie van Radicalisering

Bijdragen van het stedelijk beleid in België, Frankrijk en
Nederland

***Rapport EUKN Policy Lab georganiseerd op 20 september 2016,
Brussels***

Prepared by the EUKN Secretariat
Date: 28 April 2017

European Urban Knowledge Network EGTC

Offices located at Stichtage, Julianaplein 10, 2593 CE, The Hague, Netherlands

Postal Address P.O. Box 30833, 2500 GV The Hague, Netherlands

E-mail info@eukn.eu, Web www.eukn.eu

Inhoud

1. Overzicht	3
Tien vaststellingen en aanbevelingen.....	3
2. Inleiding	5
3. Opening en Keynote	6
Welkomstwoord en opening, door Dhr. Julien van Geertsom	6
Radicalisering in Frankrijk, België en Nederland, door Mw. Bibi van Ginkel..	7
4. Uitkomsten van de twee Panels	9
Panel burgemeesters Vilvoorde en Amsterdam Nieuw-West	9
Panel van vertegenwoordigers van nationale overheden	10
5. Workshops	12
6. Afsluiting Policy Lab	19
7. Algemene conclusies	19

1. Overzicht

Op 20 september 2016 organiseerde het European Urban Knowledge Network in Brussel samen met zijn Franse, Belgische en Nederlandse partners een Policy Lab over preventie van radicalisering in Frankrijk, België en Nederland. Dit verslag beschrijft de belangrijkste bevindingen van de bijeenkomst. De discussie is hierna samengevat in tien vaststellingen en aanbevelingen.

Tien vaststellingen en aanbevelingen

1. Een globale aanpak om de onverwachte opkomst van gewelddadige extremistische daden te voorkomen, vereist niet alleen antiterreurmaatregelen gericht op veiligheid, maar ook een preventiebeleid dat zich richt op de omstandigheden en de oorzaken die grondslag liggen aan radicalisering. Hoewel preventiebeleid moeilijk te evalueren is en vaak duurder is dan repressiebeleid, wordt algemeen erkend dat het onontbeerlijk is en moet worden versterkt. Het EUKN Policy Lab had als thema de preventie van radicalisering in stedelijk perspectief. Een efficiënt preventiebeleid moet zich namelijk in de eerste plaats richten op de steden en dient lokale overheden een centrale rol te geven bij de uitwerking van maatregelen die vervolgens worden ondersteund op alle territoriale niveaus.
2. Een geïntegreerde aanpak die erop is gericht radicalisering tegen te gaan, moet maatregelen omvatten om te voorkomen dat kwetsbare personen radicaliseren, om een grotere radicalisering van risicopersonen tegen te gaan en om geradicaliseerde personen te re-integreren, onder meer door ervoor te zorgen dat zij geen geweld meer plegen. In België, Frankrijk en Nederland is er steeds meer aandacht voor deze uitdagingen, hoewel er aanzienlijke verschillen zijn tussen nationaal en lokaal beleid. Deze verschillen zijn hoofdzakelijk toe te schrijven aan verschillen in de verdeling van bevoegdheden en macht tussen nationale, regionale en lokale overheden, maar ook aan verschillen in de sociale context waarin radicaliseringsprocessen optreden.
3. Behalve verschillen zijn er veel overeenkomsten. Alle drie landen hechten veel belang aan kennis en aan vroegtijdige signalering van radicalisering, samenwerking met verschillende partijen en netwerken, en vergroting van de weerbaarheid en de kansen van zwakke groepen in de samenleving. Jongeren met een verleden in de kleine criminaliteit lijken bijvoorbeeld minder bestand tegen jihadpropaganda.
4. Er bestaan talloze belemmeringen bij de daadwerkelijke uitvoering van een preventieve aanpak van radicalisering, hoofdzakelijk omdat hiervoor samenwerking nodig is met professionals en ambtenaren uit verschillende

disciplines en institutionele milieus. Een van deze belemmeringen is de uitwisseling van informatie bij bepaalde beroepsgroepen (vanwege het beroepsgeheim) en specifieke opvattingen over de scheiding tussen Kerk en Staat (laïcisme) die ertoe leiden dat de mogelijkheden van samenwerking met religieuze gemeenschappen en instellingen onvoldoende worden benut.

5. Preventiebeleid van radicalisering is niet mogelijk zonder een nauwe samenwerking met alle betrokken partijen. Niet alleen professionals, maar ook het maatschappelijk middenveld, families en ouders dienen betrokken te worden bij het sensibiliseren van radicalisering, het opsporen van risicosituaties en het begeleiden van personen, met name jongeren, die dreigen te radicaliseren.
6. Processen van radicalisering zijn complex; bovendien zijn ze onderhevig aan vele invloeden en verschillen ze per individu. Training van ambtenaren en professionals is noodzakelijk. Alle drie de landen bieden trainingen in het omgaan met radicalisering, maatschappelijke spanningen en identiteitsproblemen van jongeren. Vaak hebben deze trainingen een brede invalshoek. Aandacht voor de realiteit dat individuen een religieus discours gebruiken voor strafbare doeleinden leidt dan niet tot stigmatisering van alle aanhangers van een godsdienst. Deze trainingsprogramma's moeten worden versterkt, verbeterd en beschikbaar gesteld worden, niet alleen voor grotere groepen professionals en ambtenaren, maar ook voor individuen uit de groepen die vatbaar zijn voor radicalisering.
7. Preventie moet gebaseerd zijn op een beleid van insluiting van groepen die kwetsbaar zijn voor radicalisering, wat op zijn beurt een beter begrip vereist van de oorzaken en de verschillende dimensies van radicalisering en de bestaande banden tussen radicalisering en processen van fragmentatie en sociale uitsluiting. Een geïntegreerde aanpak van preventiebeleid, met steun aan achtergestelde wijken en risicogroepen, is noodzakelijk om het potentieel van deze groepen volledig te benutten en de sociale cohesie te versterken. Multidisciplinaire casus-overleggen met professionals onder leiding van de gemeente blijken effectief te zijn.
8. Preventiebeleid van radicalisering moet bestaande instrumenten van bestaand preventie- en veiligheidsbeleid benutten, maar ook instrumenten van algemeen stedelijk en sociaal integratiebeleid. Voorbeelden hiervan is het stedelijk beleid gericht op kansarme buurten in Frankrijk ("politique de la ville"), het Nederlandse beleid ten aanzien van veiligheidshuizen, en de lokale integrale veiligheidscellen in België. Om radicalisering tegen te gaan, moeten risicjongeren ook worden begeleid op het stuk van scholing en beroepsintegratie.

9. Processen van radicalisering verlopen steeds sneller en veranderen voortdurend: de laatste tijd is er sprake van meer vrouwen en meer bekeerlingen die radicaliseren. Preventiebeleid moet dan ook volledig rekening houden met deze veranderingen en tegelijkertijd aandacht hebben voor lokale specifieke situaties.
10. Talloze territoriale overheden maken middelen vrij om wederzijds begrip te bevorderen tussen de groepen die verschillende vormen van vrijheid van gedachten aanhangen. Tegengaan van vervreemding, bevorderen van solidariteit en interculturele dialoog zijn hierbij essentieel. Het delen van kennis tussen de lokale overheden op deze gebieden moet verder worden uitgewerkt.

2. Inleiding

Radicalisering, extremisme en polarisatie voorkomen en bestrijden is een van de urgente hedendaagse uitdagingen voor nationale en lokale overheden in Europa. Na talrijke aanslagen en talloze dreigingen hebben de autoriteiten in verschillende landen een stevig veiligheidsbeleid ontwikkeld. Radicalisering en extremisme effectief bestrijden vereist evenwel niet alleen repressie, maar ook preventie.

Op 20 september 2016 organiseerde het European Urban Knowledge Network (EUKN) in het Residence Palace te Brussel een Policy Lab over preventie van radicalisering in Frankrijk, België en Nederland. Het Policy Lab bood deze drie EUKN-leden ondersteuning bij het ontwikkelen van een effectief beleid van preventie van radicalisering op lokaal niveau door kennis en ervaringen uit te wisselen en samenwerking tussen deze partijen te bevorderen. Meer dan 130 vertegenwoordigers van lokale en nationale overheden, van kennisinstellingen en andere betrokken organisaties namen deel aan de bijeenkomst.

EUKN organiseerde dit Policy Lab in samenwerking met zijn partners in België, Frankrijk en Nederland: voor België de Belgische Programmatorische Federale Overheidsdienst Maatschappelijke integratie, Armoedebestrijding, Sociale economie en Grootstedenbeleid (POD MI), voor Frankrijk het Commissariat Général à l'Égalité des Territoires (CGET), en voor Nederland het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Deze instanties zijn belast met stedelijk en sociaal beleid op nationaal niveau.

Dit verslag presenteert per onderdeel van het Policy Lab de belangrijkste inzichten, conclusies en aanbevelingen uit de presentaties en discussies. De

algemene conclusie vat de belangrijkste inzichten en lessen uit het Policy Lab samen.

3. Opening en Keynote

Welkomstwoord en opening, door Dhr. Julien van Geertsom

Voorzitter van POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding en Grootstedenbeleid (België)

Dhr. Julien van Geertsom herinnerde de deelnemers eraan dat het Policy Lab oorspronkelijk op 23 maart 2016 zou plaatsvinden, maar op het laatste moment werd geannuleerd vanwege de terreuraanslagen van 22 maart in Brussel. Een van de aanslagen vond 100 meter van de geplande locatie van het Policy Lab plaats. In de zes maanden tussen de oorspronkelijk en uiteindelijke datum van deze bijeenkomst zijn in Europa vele aanslagen gepleegd en nog meer zijn er vrijdeld. Dit onderstreept de urgentie van het onderwerp.

Om de – dreiging van – radicalisering en gewelddadig extremisme tegen te gaan, zijn uiteraard repressieve maatregelen nodig. Maar beleid ter voorkoming van radicalisering is evenzeer nodig, om radicalisering in een vroeg stadium aan te pakken en om de oorzaken en voedingsbodem voor de ontwikkeling ervan weg te nemen.

Hiervoor moet een **beleid voor een inclusieve samenleving** worden opgesteld en ingevoerd met als belangrijkste elementen:

- Een **multidimensionale benadering** en een integrale aanpak, gericht op de vele oorzaken van en diversiteit aan processen van radicalisering.
- Het **wegnemen van de situaties die gunstig zijn voor de ontwikkeling** van radicalisering.
- Een **focus op de rol van de steden**, want radicalisering vindt vooral plaats in onze steden.
- **Samenwerking** met alle betrokkenen en **grensoverschrijdende** samenwerking en uitwisseling van kennis. Het EUKN Policy Lab is hiervan een voorbeeld.
- De **fundamentele waarden van vrijheid, gelijkheid en broederschap** verdedigen en bevorderen en als **uitgangspunt** nemen voor een reactie op radicalisering.

Ook in **België** wordt gewerkt aan een dergelijke inclusieve, multidimensionale en integrale benadering. Het grootstedenbeleid en projecten voor een inclusieve samenleving spelen hierbij een belangrijke rol.

Keynote: Radicalisering in Frankrijk, België en Nederland: verschillen en gemeenschappelijke kenmerken, door Mw. Bibi van Ginkel

Senior Onderzoeker van Instituut Clingendael (Nederland)

Bibi van Ginkel verwelkomde de **stedelijke focus**. Bestrijding van radicalisering is te lang opgevat als enkel een verantwoordelijkheid van de nationale overheid, terwijl maatwerk een lokale aanpak vereist. Bovendien is islamitische radicalisering in Europa een typisch stedelijk vraagstuk. Haar onderzoek¹ laat grote verschillen zien tussen anti-radicaliseringsbeleid van Europese landen. Deze hangen deels samen met verschillen in nationale en lokale contexten.

De **veiligheidssituatie** in Frankrijk, België en Nederland verschilt, maar in alle drie de landen is de dreiging van extremisme voelbaar en hebben terreuraanslagen plaatsgevonden. Van de drie landen kende België kwantitatief het grootste aantal uitreizigers naar Irak en Syrië, terwijl Frankrijk het grootste aantal in absolute cijfers telde. Nederland behoort tot de middenmoot.

Het ontwikkelen van een effectief beleid vereist dat men werkt met kennis van radicalisering. Processen van radicalisering zijn complex en onderhevig aan vele invloeden, terwijl ze bij elk individu anders verlopen met verschillende uitkomsten. In het algemeen zijn verschillende **factoren, mechanismen en fasen van radicalisering** te onderscheiden. Radicalisering begint vaak met een 'cognitieve opening', via ronselaars of online-contacten. Daarna volgen fasen van interesse, begrip, legitimering en steun aan daders of zelf tot daden overgaan.

Bepaalde **factoren** kunnen individuen vatbaar maken voor radicale ideologieën. Ook zijn er omstandigheden (triggers) die radicalisering bij hen in gang kunnen zetten, zoals een traumatische gebeurtenis of geestelijke problemen. De vele mogelijke **push en pull factoren** kunnen per context en per individu verschillen. Ze zijn werkzaam op het **micro-, meso- of macroniveau**. Voorbeelden hiervan zijn gevoelens van discriminatie en uitsluiting, criminaliteit, het zoeken naar identiteit of gewoon avontuur, druk vanuit een vriendengroep om erbij te horen. **IS** buite de factoren uit die individuen kwetsbaar maken voor radicalisering en **biedt een antwoord op het gevoelde onrecht en de behoefte aan identiteit**. IS biedt jongeren een aantrekkelijke totaaloplossing, de mogelijkheid om vanuit het niets een held te worden (**van zero tot hero**), en weer een doel in het leven te krijgen.

---

¹ Bibi van Ginkel & Eva Entenmann (2016) The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union; Profiles, Threats & Policies. ICCT Research Paper, The Hague.

De **rol van religie** verschilt maar is vaak beperkt. De geradicaliseerde jongeren handelen lang niet altijd uit diepreligieuze motieven en hebben vaak weinig kennis van de islam. De sociale netwerken en de groepsdynamieken spelen vaak een belangrijke rol. Radicaliserende individuen versterken hun relaties met personen die hetzelfde denken als zij en verbreken de banden met hun familieleden en hun vrienden.

Het fenomeen van **radicalisering verandert continu** en moet voortdurend worden geanalyseerd. Tegenwoordig verlopen radicaliseringsprocessen sneller. Internet en sociale media spelen een belangrijke rol. Ook het **profiel van uitreizigers** verandert: we merken een toename van het aandeel vrouwen, bekeerlingen en jongeren uit de middenklasse. Opvallend is dat velen een verleden in de kleine criminaliteit en straatgeweld hebben, wat kan leiden tot een radicale breuk.

Tussen landen, regio's en steden bestaan **grote verschillen in aantallen geradicaliseerde jongeren**. Zo zijn er minder uitreizigers naar Syrië en Irak uit Zuid-Europa dan uit Noordwest-Europa. In Noordwest-Europa leven meer jongeren met een migrantenachtergrond die geboren en getogen zijn in deze landen, maar zich er desondanks nog steeds niet geaccepteerd voelen. Ook tussen steden bestaan grote verschillen in aantallen Syriëgangers die samen kunnen hangen met verschillen in de bevolkings- en historische kenmerken en wellicht ook de beleidscontext.

Wat maakt een beleid ter preventie van radicalisering effectief? In alle drie de landen wordt steeds meer belang gehecht aan een lokale aanpak en maatwerk. **Veiligheidsbeleid** is onontbeerlijk, maar moet **in balans zijn met preventiebeleid**. Niet alle Europese lidstaten zijn even ver gevorderd met preventiebeleid. Repressieve maatregelen die op korte termijn effectief zijn, kunnen op de langere duur effecten hebben die erger zijn dan de kwaal.

Nationale en lokale overheden moeten een breed **preventiebeleid** ontwikkelen en beschikken over een **breed instrumentarium** om maatwerk te kunnen leveren. Het is van belang om ook beleid op andere terreinen te betrekken bij een strategie tegen radicalisering en aandacht te hebben voor het communicatieaspect. Waak als overheid voor bewoordingen die groepen apart zetten en boodschappen dat bepaalde groepen er niet bij horen. De overheid moet open zijn naar de bevolking over het gevoerde beleid, maar ook open staan om van eigen fouten te leren.

De video van de keynote van Dr. Bibi van Ginkel staat op YouTube, zie: <https://www.youtube.com/watch?v=dn9dvYQdZwU>

4. Uitkomsten van de twee Panels

In twee opeenvolgende panels met burgemeesters en met vertegenwoordigers van nationale en regionale overheden werd vervolgens onder leiding van de directeur van EUKN, dhr. Mart Grisel, gediscussieerd over preventief beleid.

Panel burgemeesters Vilvoorde en Amsterdam Nieuw-West

Aan het eerste panel namen deel:

- Dhr. Achmed Baâdoud, voorzitter dagelijks bestuur van stadsdeel Amsterdam Nieuw-West (Nederland)
- Dhr. Hans Bonte, burgemeester van de Belgische stad Vilvoorde

De burgemeester van Franse gemeente Lomme was verhinderd; in plaats daarvan hebben twee conferentiedeelnemers uit de Franse steden Straatsburg en Arras de aanpak in deze steden kort toegelicht, zij het niet als officiële vertegenwoordigers van deze steden.

Tijdens de discussie werd de vraag gesteld hoe steden een geïntegreerd beleid ter preventie van radicalisering kunnen ontwikkelen en hoe de nationale of regionale overheid hen kan ondersteunen.

In zowel Amsterdam (de moord op Theo van Gogh in 2004) als in Vilvoorde (veel uitreizigers) was er een directe aanleiding voor het ontwikkelen van een lokaal anti-radicaliseringsbeleid. Vilvoorde en Amsterdam Nieuw-West kennen een verhoogd risico: Vilvoorde heeft een relatief hoog aantal Syriëgangers en Amsterdam Nieuw-West is een van de Nederlandse wijken (circa 140.000 inwoners) met het hoogste aantal inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond. Sinds de moord op de Nederlandse cineast en opiniemaker Theo van Gogh door een moslimextremist, in 2004, voert Amsterdam Nieuw-West een actief beleid gericht op het tegengaan van radicalisering.

Het uitgangspunt van het beleid in beide steden komt in grote mate overeen. In Vilvoorde is '**verbondenheid**' het sleutelwoord, in Amsterdam Nieuw-West ligt het accent op het **tegengaan van vervreemding** en het bieden van kansen aan risicogroepen. Risicjongeren zijn vatbaar voor radicalisering omdat ze zoekende zijn naar hun identiteit. Van hen eisen dat zij zich **eenzijdig aanpassen werkt averechts**. Het beleid in beide steden legt het accent op **insluiting**. De jongeren die radicaliseren, voelen zich niet gezien, gehoord en gewaardeerd (dhr. Baâdoud). Om te voorkomen dat zij gaan radicaliseren, worden kwetsbare jongeren uitgekozen die van het overheidsbeleid gebruik willen maken; zij krijgen een perspectief, een project aangeboden volgens het beginsel: mogelijkheden bieden om deel te nemen en een kans bieden om hun talenten te

ontplooiën. De leden van stadsbendes die problemen blijven veroorzaken, worden vervolgens actief gevolgd.

Communicatie speelt een cruciale rol, om bruggen te bouwen, wederzijds begrip te kweken en om aan de risicjongeren duidelijk te maken dat hun lot hier ligt, en niet elders (dhr. Bonte). Juist op dit vlak hebben lokale autoriteiten regelmatig last van bepaalde politieke discours die polarisatie voeden met ongenueanceerde uitspraken.

Vilvoorde en Amsterdam streven naar een **integrale aanpak en maatwerk**. Burgemeester Bonte erkende dat dit niet eenvoudig is vanwege de vele betrokkenen en de verschillen tussen individuele gevallen. In beide steden wordt **samengewerkt** met alle **betrokkenen**, inclusief professionals, maatschappelijke en islamitische organisaties (moskeeën) en ouders, voor afstemming en uitwisseling van informatie en zorgsignalen. Uit deze contacten kwam bijvoorbeeld naar voren dat naar Syrië uitreizende jongeren conflicten met hun ouders hebben gehad over het beleven van hun religie (dhr. Bonte), en dat ze geen antwoord konden vinden op hun identiteitsvragen bij lokale religieuze leiders (dhr. Baâdoud). Ook moet oog zijn voor nieuwe ontwikkelingen. Zo reizen er geen jongeren uit Vilvoorde meer naar Syrië en bereidt de gemeente zich nu voor op zij die waren vertrokken om te gaan vechten.

De vertegenwoordigers van Straatsburg en Arras schetsten kort het beleid dat in beide steden is ingevoerd. De twee steden hebben een preventieve aanpak ontwikkeld, met concrete acties die gericht zijn op het bevorderen van sociale cohesie, het bestrijden van onverdraagzaamheid en het ondersteunen van risicjongeren en hun ouders. In Arras zijn de drie assen van het beleid mobilisatie, reflectie en netwerken. In Straatsburg richt men zich vooral op de voedingsbodem voor radicalisering.

Panel van vertegenwoordigers van nationale overheden

Aan het tweede panel namen deel:

- Mw. Muriel Domenach, Secretaris-Generaal van het interministeriële comité voor preventie van criminaliteit en radicalisering (Comité interministériel de prévention de la délinquance et de la radicalisation (CIPDR)) (Frankrijk)
- Dhr. Jamil Araoud, directeur-generaal van Brussel Preventie & Veiligheid, Brussels Hoofdstedelijk Gewest (België)
- Dhr. Jürgen Wander, Programmamanager bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Nederland)

Centraal stond de vraag hoe nationale en regionale overheden steden kunnen ondersteunen bij het ontwikkelen en voeren van een preventiebeleid.

De presentaties van de panelleden lieten verschillen zien in het nationale en regionale beleid ter voorkoming en bestrijding van radicalisering, de verdeling van bevoegdheden en de wijze waarop de verschillende overheden elkaar ondersteunen.

Het accent op veiligheidsbeleid in **Frankrijk** is volgens mevrouw Domenach begrijpelijk vanwege de gespannen situatie in dit land na enkele grote aanslagen en vele dreigingen. Sinds mei 2016 is het veiligheidsbeleid aangescherpt en is het budget hiervoor verhoogd. Wat preventie en terugtrekking betreft, heeft het opzetten van deradicaliseringscentra (centrum voor preventie, insluiting en burgerschap) prioriteit. Preventie en versterking van de waarden van de republiek krijgen in deze context meer aandacht. De regering heeft ook partnerschappen opgezet om de samenwerking met spelers uit opleiding en veiligheid te versterken om radicalisering tegen te gaan. Wat de "terugkeerders" uit Syrië betreft, uitte mw. Domenach kritiek op het concept van "deradicalisering", aangezien het onmogelijk is om de jihadisten die terugkeren uit oorlogszones te "deprogrammeren". De rehabilitatie van de jihadisten vereist een lang re-integratieproces.

Ook in **Nederland** is een belangrijke rol weggelegd voor de nationale overheid bij de bestrijding en voorkoming van radicalisering en extremisme. Het nationale beleid wordt gecoördineerd door de Nationale Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV). Het beleid is gebaseerd op het 'Actieplan Integrale aanpak Jihadisme' (2014)², waarin het vraagstuk zowel als een veiligheids- en als een maatschappelijk vraagstuk wordt opgevat. Alleen repressie werkt stigmatiserend. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) ondersteunt samen met het NCTV en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) de gemeenten bij het ontwikkelen van een preventiebeleid. De Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) van het ministerie van SZW biedt gemeenten, professionals en gemeenschappen praktijkkennis, trainingen en advies aan. Er zijn niet-polariserende communicatiestrategieën en -boodschappen ontwikkeld. Ook zijn leerkringen ingesteld waarin gemeenten van elkaar leren. Tevens subsidieert de nationale overheid "deradicaliseringsinitiatieven" in een twintigtal gemeenten.

In België ligt de verdeling van bevoegdheden weer anders sinds de zesde staatshervorming van de Belgische Staat van kracht werd: voortaan is het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bevoegd voor de coördinatie van het veiligheids- en preventiebeleid. Om deze bevoegdheden uit te oefenen, heeft de Brusselse regering in mei 2015 Brussel Preventie en Veiligheid opgericht. Dhr. Araoud legde uit dat de dienst de rol vervult van facilitator, coördinator en bemiddelaar tussen de verschillende partners op het grondgebied van het Gewest. Momenteel

---

² Ministerie V&J en SZW, NCTV (2014). [Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme](#). Den Haag.

bestaat er behoefte aan meer kennis en expertise voor het ontwikkelen van een integrale en effectieve aanpak van preventie, het verkleinen van de contexten die gunstig zijn voor radicalisering en het tegengaan van polarisatie.

De panelleden zagen een belangrijke rol voor de **EU**, vanwege het grensoverschrijdend karakter van radicalisering en extremisme. De EU speelt nu al een rol bij de **uitwisseling van kennis en best practices** tussen eerstelijns werkers (met het "RAN"-netwerk dat de aandacht wil vestigen op de inzetten van radicalisering en bijdraagt aan de opleiding van ambtenaren van verschillende lidstaten), maar er is ook behoefte aan uitwisseling van kennis en kennisopbouw over beleid tussen lokale overheden.

5. Workshops

Workshop 1: Hoe radicalisering van individuen te signaleren, te analyseren, en op te volgen?

Presentaties door:

- Dhr. Olivier Vanderhaeghen, Preventieambtenaar in Sint-Jans-Molenbeek (België)
- Mw. Wendy Hendriks, beleidsadviseur Internationale zaken, Ministerie van Veiligheid en Justitie (Nederland)
- Dhr. Bruno Michon, onderzoeker aan de Ecole Supérieure en Travail Educatif et Social de Strasbourg (ESTES), tevens verbonden aan het Observatoire Régional de l'Intégration et de la Ville in Straatsburg

De drie presentaties over lokaal en regionaal beleid in de Brusselse gemeente Sint-Jan-Molenbeek, de metropoolregio Straatsburg en in Nederlandse gemeenten maakten duidelijk dat steden zich geconfronteerd zien met **vergelijkbare uitdagingen**, maar dat er ook **grote verschillen** bestaan in lokale contexten. De drie presentaties verschilden sterk in invalshoek. Dhr. Bruno Michon bekeek het beleid van een afstand als kritisch onderzoeker, mw. Wendy Hendriks presenteerde een algemeen overzicht van het beleid in Nederlandse steden, terwijl dhr. Olivier Vanderhaeghen een inkijk gaf in hoe de Brusselse gemeente Sint-Jan-Molenbeek zoekt naar de meest gepassende aanpak.

Dhr. Bruno Michon stelde de fundamentele vraag of **een samenleving de extremisten krijgt die het verdient**. Hij verwees naar een recent artikel

waarin William McCants en Christopher Meserole³ constateren dat in Europa – in relatieve termen – de hoogste aantallen militante uitreizigers naar Syrië vertrekken uit francofone landen, zoals Frankrijk en België. Volgens de auteurs houdt dit verband met de in hun ogen agressieve vorm van secularisme (laïcisme) in de francofone politieke cultuur. Deze veronderstelling zorgde voor controverses. We kunnen evenwel bevestigen dat de verschillende vormen van islamitische radicalisering deels worden bepaald door de kenmerken van de lokale en nationale contexten.

De drie presentaties lieten zien dat onduidelijkheid over de **verdeling van verantwoordelijkheden** en **verschillen in inzicht tussen nationale en lokale overheden** belemmeringen vormen voor effectief preventiebeleid. Een probleem in de Belgische federale staat is volgens dhr. Olivier Vanderhaeghen dat eigenlijk iedereen bevoegd is, en daarmee niemand. Dhr. Bruno Michon is van mening dat in Frankrijk een spanning bestaat tussen de nationale en lokale verantwoordelijkheden en de lokale preventieve aanpak regelmatig botst met het nationale veiligheidsbeleid. In Straatsburg zijn de lokale overheden meestal terughoudend om preventief op te treden. Een multidisciplinaire opleiding van de ambtenaren, die niet noodzakelijk is toegespitst op de islam, is nodig om lokale overheden in staat te stellen preventief op te treden.

Er bestaat **geen blauwdruk** voor een lokale aanpak, vanwege de verschillen in contexten. Bij *good practices* is de eerste vraag: voor wie? Er zijn zo veel overheden en andere betrokkenen en verschillende discipline invalshoeken. Toch zoeken lokale en regionale overheden antwoorden op **vergelijkbare vragen en uitdagingen**, en zijn er vele overeenkomsten in het ontwikkelde beleid. Preventie staat in veel steden nog in de kinderschoenen, en de radicalisering is nog minder ontwikkeld.

De complexiteit van het vraagstuk vereist expertise uit verschillende disciplines en samenwerking met alle betrokkenen. Volgens Dhr. Michon bemoeilijkt het multidisciplinaire karakter van de kwestie een efficiënte samenwerking. Daaruit vloeit voort dat één enkele aanpak vaak domineert; Straatsburg concentreert zich bijvoorbeeld op een psychologische aanpak van radicalisering. In zowel Sint-Jans-Molenbeek als in Nederlandse gemeenten is gekozen voor een **multidisciplinaire benadering** en wordt de **directe omgeving** – onderwijzers, sociaal werkers, wijkagenten, maatschappelijke organisaties, moslimgemeenschappen, families en ouders - betrokken bij het signaleren, sensibiliseren en aanpakken van radicalisering en het re-integreren van geradicaliseerde jongeren. Een voorbeeld hiervan vormt de Nederlandse aanpak

---

³ William McCants and Christopher Meserole, 'The French Connection: Explaining Sunni Militancy Around the World,' *Foreign Affairs*, March 24, 2016, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-03-24/french-connection>

van **multidisciplinaire casuoverleggen** onder leiding van de gemeente. Deze dienen als early warning system voor het gezamenlijk bespreken en beoordelen van casussen. Casuoverleg heeft het voordeel dat betrokkenen informatie uitwisselen en samen een aanpak ontwikkelen waaraan ze zich committeren. Het beroepsgeheim vormt soms een obstakel. Eerstelijnswerkers zijn de oren en ogen voor gemeenten en hun deskundigheid moet worden verbeterd met trainingen.

Dhr. Bruno Michon stipte enkele **obstakels** aan voor een preventiebeleid in de metropoolregio Straatsburg. Het **trainen van ambtenaren, lokale sleutelfiguren** en buurtwerkers om signalen op te vangen en te analyseren roept vele vragen op: hoe onderscheid je geradicaliseerde jongeren van zeer vrome (orthodoxe) jongeren, welke vaardigheden moeten aan welke ambtenaren worden bijgebracht en wat zijn geschikte instrumenten voor signalering en analyse? Er bestaat behoefte aan een multidisciplinaire opleiding voor ambtenaren en professionals, integratie van het preventiebeleid in bestaand beleid en instellingen, en het ontwikkelen van een brede aanpak die zich niet beperkt tot islamitische radicalisering.

Het is belangrijk om lokaal beleid te laten **aansluiten bij initiatieven uit het middenveld**. Het winnen van vertrouwen vergt veel investeringen van de overheid. Dit kwam naar voren toen tijdens de discussie het **Steunpunt Sabr** zichzelf presenteerde. Dit steunpunt biedt ouders in twee van de meest diverse wijken van Den Haag laagdrempelig ondersteuning bij het omgaan met radicaliserende jongeren via trainingen, een helpdesk en nazorg. Dit vereist aandacht voor culturele gevoeligheden. Zo bleek binnen de islamitische gemeenschap een enorm taboe te bestaan rond het vragen van hulp en werd gevreesd dat dit kon leiden tot een politie-inval en buurtroedel.

Workshop 2: Het opleiden en ondersteunen van ambtenaren en actoren van het maatschappelijk middenveld

Presentaties door:

- Mw. Marjan Cochez, Centraal aanspreekpunt radicalisering van het Agentschap Binnenlands Bestuur van de Vlaamse overheid (België)
- Mw. Morgane Petit, directrice van de L'IREV (Institut régional de la Ville) en Mw. Florence Bobot, directrices van L'APSN (Centre de ressources de la prévention spécialisée du Nord) (Frankrijk)
- Mw. Jessa Wegman, medewerker Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Nederland)

Tijdens de workshop werden Nederlandse, Belgische (Vlaamse) en Franse initiatieven gepresenteerd voor ondersteuning van ambtenaren en professionals op lokaal niveau met trainingen, helpdesks en adviezen.

De **Vlaamse Regering** kwam in 2015 met het Vlaams actieplan ter preventie van radicaliseringsprocessen die kunnen leiden tot extremisme en terrorisme. Het uitgangspunt van het beleid is dat er **geen aparte radicaliseringssector** is. Wel worden eerstelijns werkers getraind en reguliere organisaties versterkt met de nodige expertise.⁴ Ook is een **centraal aanspreekpunt** bij de Vlaamse overheid ingesteld. De Vlaamse overheid ondersteunt **ambtenaren** op lokaal en regionaal niveau met onder andere een helpdesk, een intervisiewerkgroep, opbouw en uitwisseling van kennis en expertise, studiedagen en trainingen, een handleiding en advies op maat. **Eerstelijns werkers**, zoals jongerenwerkers, hulpverleners en onderwijzers, worden zowel (1) sectoraal ondersteund met onder meer studiedagen en aanspreekpunten, als (2) intersectoraal met trainingen door erkende vormingsinstellingen over bijvoorbeeld identiteitsontwikkeling en radicalisering, gesprekstechnieken en analyse van casussen. Het uitgangspunt hierbij is train de trainer, aldus Mw. Marjan Cochez. Antwerpen, Vilvoorde, Mechelen, Maaseik zijn pilotsteden.

Mw. Jessa Wegman presenteerde het doel en de werkwijze van de **Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS)**⁵ van het Nederlandse Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Doelen van ESS zijn het vergroten van handelingsvaardigheid van betrokkenen bij het omgaan met radicalisering en het verbeteren van de vroegtijdige signalering. ESS ondersteunt gemeenten, professionals en maatschappelijke actoren met (praktijk)kennis over radicalisering en maatschappelijke spanningen en over samenwerking met berokkenen. Een succesvol voorbeeld is de **training 'Omgaan met extreme idealen'** (OMEI)⁶ die leert om **vanuit een pedagogisch perspectief** naar radicalisering te kijken. Het voordeel hiervan is een preventieve en brede insteek, een focus op het begin van het proces, en het centraal stellen van de relatie met de jongeren. De training is bedoeld voor onder meer ambtenaren, jeugdhulpverleners, jongerenwerkers, docenten en wijkagenten. De training wordt doorontwikkeld naar een 'train de trainer' module, inclusief meer aandacht voor extreemrechts.

Mw. Morgane Petit, directrice van het "Institut régional de la Ville" (IREV) en Mw. Florence Bobot, directrice van APSN ("Centre de Ressources Départemental de la Prévention Spécialisée du Nord") presenteerden het initiatief "Maintenant, on fait quoi?" ("Wat gaan we nu doen?"). Dit project werd opgezet door het Departement Nord met financiële steun van de stad Lille en de nationale overheid. Het is een "bottom-up"-project waarbij rekening wordt gehouden met

---

⁴ Zie voor het Vlaamse beleid: <http://lokaalbestuur.vlaanderen.be/preventie-radicalisering/preventie-van-radicalisering>

⁵ Expertise-Unit Sociale Stabiliteit (ESS), Nederland ministerie van SZW: www.socialestabiliteit.nl

⁶ ESS training omgaan met extreme idealen: <https://www.socialestabiliteit.nl/onderwijs/inhoud/training-omgaan-met-idealен>

de behoeften van de maatschappelijk werkers die worden geconfronteerd met radicalisering. Na de terreuraanslagen van januari 2015 in Parijs stelden deze professionals vast dat er nood was aan een project dat hen zou helpen de kwestie van radicalisering aan te pakken. Zo werd er een collectief opgericht. Naast ASPN en IREV werken ook verenigingen, organisaties zonder winstoogmerk, opleidingsinstellingen, Sciences Po Lille, de stad Lille en het Departement Nord mee aan het project. Het biedt een ruimte voor dialoog en uitwisseling van ervaringen, trainingen en rechtstreeks contact met de bewoners van achtergestelde wijken. Dit geeft de professionals de nodige middelen om identiteitsproblemen bij de jongeren vast te stellen.

Tijdens de **discussie** kwamen problemen naar voren die de Nederlandse Expertise-unit Sociale Stabiliteit soms heeft met ondersteuning van bepaalde categorieën professionals, zoals leraren, vanwege de term radicalisering en de associatie van EES met het anti-radicaliseringsbeleid. Dit is opgelost door samenwerking met een stichting die onderwijsadviseurs naar scholen stuurt onder een andere noemer dan radicalisering. Mw. Petit benadrukte wel dat men moet vermijden dat er nog een bijkomende laag wordt gecreëerd. De prioriteit zou moeten liggen bij het ondersteunen en trainen van de ambtenaren en professionals die rechtstreeks met jongeren werken en met hun identiteitsproblemen worden geconfronteerd, en bij het uitwisselen van ervaringen tussen ambtenaren en professionals. Een belangrijke opdracht voor een instelling als ASPN is het stimuleren van professionals om acties uit te voeren waarvoor ze bevoegd zijn. Na de aanslagen van januari 2015 waren veel professionals en ambtenaren in Frankrijk gedemotiveerd. Verder onderstreepten alle sprekers het belang om met de jongeren zelf in gesprek te gaan. Zo hebben de Vlaamse overheid, L'APSN en de EES enkele jongerenprojecten. Jongeren die geen onderwijs volgen en radicalen die elk contact met eerstelijns werkers vermijden zijn moeilijker te bereiken.

Workshop 3: Het ontwikkelen van geïntegreerd lokale aanpak om radicalisering tegen te gaan

Presentaties door:

- De regionaal coördinatrice polarisering en radicalisering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
- Een vertegenwoordiger van de Unit radicalisme van de FOD Binnenlandse Zaken (federaal minister) (België)
- Dhr. Joël Mathurin, Préfet délégué à l'égalité des chances de l'Essonne (Frankrijk)
- Dhr. Michiel Geuzinge, beleidsmedewerker openbare orde en veiligheid, Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) (Nederland)

De sprekers van de workshop vertelden hoe in Belgische en Nederlandse steden, het Brussels Gewest en het Franse departement Essonne wordt gewerkt aan een geïntegreerde aanpak van preventie van radicalisering. Preventiebeleid houdt onder meer verband met het **algemene stedelijk beleid van insluiting en sociale samenhang**. Dhr. Joël Mathurin zette uiteen dat in Frankrijk het preventiebeleid verbonden is met "Politique de la ville", dat berust op een partnerschap tussen de steden, de staat en diverse partnerschappen, en dat tot doel heeft de verschillen in economische en sociale ontwikkeling tussen de verschillende buurten weg te werken en de levensomstandigheden van personen in achtergestelde buurten te verbeteren. Er zijn bijvoorbeeld lokale comités voor veiligheid en preventie om de coördinatie tussen de professionals te verbeteren. Dankzij deze comités kan men kennis uitwisselen over de behoeften van de bewoners en rekening houden met de specifieke kenmerken van elke wijk. Er worden activiteiten ondersteund die het gevoel van verbondenheid met de nationale gemeenschap versterken, zoals wedstrijden over de waarden van de Republiek voor schoolkinderen.

Nederlandse gemeenten hebben al ervaring met een integrale aanpak in **veiligheidshuizen**, waarin verschillende instellingen samenwerken en overleggen. Deze samenwerking kan benut worden voor een persoonsgerichte aanpak bij het voorkomen en tegengaan van radicalisering. In België zijn in het kader van het impulsbeleid vergelijkbare eenheden opgericht, de **Lokale Integrale Veiligheidscellen** (LIVC's), waarin verschillende lokale professionals van sociale en preventiediensten en bestuurlijke autoriteiten informatie uitwisselen en hun aanpak afstemmen.

Verschillende **inzichten en lessen** voor een geïntegreerde aanpak kwamen naar voren in de presentaties. Zo is het van belang aandacht te hebben voor **verschillen in opvattingen over radicalisering** van bijvoorbeeld politieagenten en leraren, om vervolgens te zoeken naar overeenstemming. Goede ervaringen zijn in Nederland opgedaan met een **persoonsgerichte integrale aanpak** (werk, huisvesting, begeleiding) bij het re-integreren van personen in de beginfase van radicalisering. In zowel België als Nederland wordt regionale samenwerking (bijvoorbeeld de regio van Charleroi) ingezet zodat ook **kleine gemeenten** toegang hebben tot voldoende expertise. In België zijn **mobiele teams** in het leven geroepen om kleinere gemeenten advies op maat te geven over hun aanpak voor terugkerende Syriëgangers. **Wijkagenten en handhavers** in Nederland en **gemeenschapswachten** (les gardiens de la paix) in België zijn de ogen en oren van de stad en kunnen een belangrijke rol spelen bij preventie van radicalisering en het tegengaan van maatschappelijke spanningen. Alle sprekers benadrukten dat samenwerken **wederzijds vertrouwen** veronderstelt en dat het opbouwen hiervan inspanning en tijd vergt. Ook moet vertrouwen en goede relaties worden opgebouwd met de

gemeenschappen van risicojongeren. Zo kan aangesloten worden bij activiteiten en het **potentieel binnen de eigen gemeenschap**.

Enkele **good practices** voor een integrale aanpak passeerden de revue:

- De federale Belgische overheid (FOD Binnenlandse Zaken) heeft met financiering door de Europese Commissie het **BOUNCE resilience tools project**⁷ ontwikkeld, een preventief programma tegen radicalisering voor jongeren, hun ouders en eerstelijns werkers. Dit wordt nu niet alleen in België maar ook in andere Europese steden toegepast.
- In Amsterdam zijn goede ervaringen met het werven, selecteren, opleiden en inzetten van **sleutelfiguren** uit de eigen gemeenschap. Het gaat om personen die binnen de eigen gemeenschap een zeker aanzien genieten en die beschikken over een breed netwerk. Zij worden ingezet voor het signaleren van radicalisering en het bevorderen van weerbaarheid.
- **Scholen** spelen een centrale rol in het voorkomen van radicalisering. Het programma van **réserve citoyenne**⁸ in Frankrijk is bedoeld om burgers en het middenveld te betrekken bij het overdragen van de waarden van de Republiek op scholen.

Ondanks deze inspirerende voorbeelden zijn er nog steeds veel **obstakels** voor een geïntegreerd lokaal beleid ter preventie van radicalisering. Zo vroegen zowel de Nederlandse als Belgische sprekers aandacht voor obstakels bij het uitwisselen van informatie met professionals, zoals het **beroepsgeheim**. Uitwisseling van informatie is onontbeerlijk voor een geïntegreerd beleid, maar vaak wordt dit bemoeilijkt door het beroepsgeheim waar door professionals een beroep wordt gedaan. In dit kader wordt een zo duidelijk mogelijke verdeling van de rollen en procedures noodzakelijk geacht, om deze uitwisselingen te bevorderen en om bij de bevolking geen wantrouwen tegenover de maatschappelijk werkers op te wekken. Scholen zijn ook voorzichtig vanwege hun **imago** en omdat ze de **vertrouwensrelatie** met leerlingen niet willen schaden (Geuzinge). Sleutelfiguren en leraren mogen geen inspecteur worden, wat het vertrouwen onder de leerlingen zou schaden (regionaal coördinatrice polarisering en radicalisering). De specifieke interpretaties van laïcisme kunnen het gebruik van het potentieel van de religieuze gemeenschappen in de weg staan. Deze opvattingen verschillen niet alleen tussen landen, maar ook tussen steden. Zo ontwikkelen sommige Nederlandse steden samen met salafistische gemeenschappen projecten voor het vergroten van weerbaarheid, terwijl andere steden dit principieel afwijzen. De vertegenwoordiger van de Unit radicalisme van de Belgische federale overheid wees op het meer algemene probleem dat de **effecten van preventie moeilijk zijn aan te tonen** en preventief beleid vaak

---

⁷ BOUNCE resilience tools project: <https://www.bounce-resilience-tools.eu/nl>

⁸ La Réserve citoyenne: <http://www.lareservecitoyenne.fr/>

kostbaarder is en meer inspanningen en tijd vergt dan repressieve maatregelen (zoals het blokkeren van rekeningen). Dit is volgens hem een reden voor de toename van repressieve maatregelen na de aanslagen in Brussel.

Ten slotte kwamen **obstakels voor samenwerking tussen overheden** aan bod. Zo blijft de samenwerking tussen gemeenten in het Gewest Brussel een punt van aandacht. Ook de relatie tussen gemeenten en nationale overheid verloopt soms moeizaam, vanwege verschillen in opvattingen over het evenwicht tussen preventie en repressie of omdat verschillende betrokken ministeries elk hun eigen visie op preventie hebben (Geuzinge). Het **nationaal politiek debat versterkt soms de polarisatie** en botst dan met het lokale beleid van insluiting en preventie. En sommige nationale maatregelen ter bestrijding van terrorisme hinderen lokaal beleid gericht op de-radicalisering en re-integratie van geradicaliseerde jongeren (Geuzinge). Toch kan nationaal beleid de lokale aanpak ondersteunen, zoals in Frankrijk met de "Politique de la Ville" en het beleid dat erop gericht is de waarden van de Republiek uit te dragen (M. Mathurin). Een betere en meer gelijkwaardige afstemming tussen de verschillende vormen van beleid blijft nodig.

6. Afsluiting Policy Lab

Dhr. Emmanuel Moulin, Directeur van het URBACT Secretariaat, en dhr. Mart Grisel, directeur van EUKN kondigden aan het slot van het Policy Lab aan dat URBACT en EUKN, met EU-lidstaten good practices op het gebied van preventie van radicalisering gaan selecteren. Daarna kunnen steden ervoor kiezen zich aan te sluiten bij een netwerk van vijf of zes steden, voor een samenwerkingsproject van ongeveer drie jaar gericht op uitwisseling van praktijkervaringen tussen Europese stedelijke professionals over de implementatie van de actieplannen. URBACT zet zich in voor uitwisseling op stadsniveau, EUKN zal de uitwisseling tussen lidstaten faciliteren.

Dhr. **Julien Van Geertsom** sloot het Policy Lab af met enkele citaten uit het Policy Lab. Ten slotte benadrukte hij dat er reden is voor hoop. Openheid, veerkracht en weerbaarheid zijn nodig om radicalisering tegen te gaan, en deze zijn voorhanden zoals de vele burgerinitiatieven, ook uit de risicogroepen, tonen.

7. Algemene conclusies

Het Policy Lab laat zien dat in België, Frankrijk en Nederland veel wordt gewerkt aan de ontwikkeling en versterking van het lokale beleid van preventie van radicalisering. Tussen landen, regio's en steden bestaan verschillen in aanpak, die deels samenhangen met verschillende maatschappelijke en bestuurlijke

contexten. Maar er zijn ook veel overeenkomsten in uitdagingen en preventiebeleid. Een effectief beleid van preventie en insluiting van risicogroepen vereist een focus op steden, aandacht voor alle oorzaken en dimensies van radicalisering, het verbeteren van kansen van risicojongeren en samenwerking met alle betrokkenen.

Een belangrijk element van een lokaal anti-radicaliseringsbeleid is het tijdig signaleren, analyseren en opvolgen van signalen. Ambtenaren en eerstelijns werkers (professionals) spelen hierbij een sleutelrol; zij moeten hiervoor worden getraind. In signaleringsoverleggen kunnen professionals gezamenlijk signalen bespreken en gepaste interventies ontwikkelen. Ook de gemeenschappen, families en ouders van risicojongeren moeten worden betrokken bij het signaleren en aanpakken van radicalisering. Het vergt veel en langdurige investeringen om het vertrouwen van de doelgroepen te winnen.

Steden staan voor de uitdaging om de deskundigheid van ambtenaren en professionals te vergroten. Trainingen moeten een brede invalshoek hebben, zodat identiteitsproblemen en islam niet eenzijdig met radicalisering worden verbonden. Ook behoeften binnen de gemeenschappen met risicogroepen voor discussie en trainingen verdienen aandacht. Ouders (vooral moeders) kunnen een belangrijke rol spelen in het tegengaan van radicalisering van hun kinderen. Zij verdienen ondersteuning.

De complexiteit van het vraagstuk en de vele betrokkenen vraagt om een geïntegreerde preventieve aanpak. Een effectief lokaal preventiebeleid richt zich op de vele dimensies en oorzaken van radicalisering en op samenwerking in alle relevante sectoren. Bij voorkeur worden bestaande structuren en instanties benut en versterkt, zoals die voor het (grote) stedenbeleid en veiligheidshuizen en integrale veiligheidscellen. Communicatie naar de lokale bevolking is een belangrijk onderdeel van het beleid; niet-polariserende communicatieboodschappen zijn nodig. Ook moeten steden open staan om van anderen en van eigen fouten te leren.

Het Policy Lab maakte duidelijk dat er behoefte is aan uitwisseling van kennis en ervaringen tussen steden, regio's en landen in Europa. Tijdens de bijeenkomst kwamen al tal van good practices aan bod. Urbact en EUKN hebben aangegeven een rol te willen spelen bij het ondersteunen van de uitwisseling van zulke good practices.